

Sp

IZLOŽBA

**STO GODINA
OSJEČKOGA
SLIKARSTVA**

1850. - 1950.

MUZEJ SLAVONIJE • OSIJEK 1950.

STO GODINA
OSJEČKOGA
SLIKARSTVA

1850. - 1950.

Ovu temu za postavljanje male izložbe unutar muzeja diktirao je materijal, koji muzej posjeduje, a što je tema ograničena na prikazivanje samo uljene tehnike — to je diktirao ograničeni prostor, kojim muzej momentano raspolaže.

Muzej je odlučio najveću dvoranu unutar svoje zgrade osposobiti za povremena izlaganja slika, tako da će iza ove teme slijediti druga o osječkom slikarstvu — u akvarelima i grafici, treća o hrvatskoj slikarskoj školi, četvrta o stranim umjetnicima i t. d. — dokle god Osijek ne bude imao svoju stalnu Galeriju slika i kipova.

Vremenski period od 1850.—1950. također je diktiran samim materijalom i postavljen je otprilike zato, što starije slike nemaju signirane godine, ali jedva sežu za koju godinu unatrag 1850., dok najnoviji radovi ne dostižu posvema do današnjice, već dvije tri godine unatrag.

Svrha je izložbe, da pokaže ne samo talente, koje je Osijek u slikarstvu dao, već i historijsku razvojnu liniju osječkoga slikarstva kroz sto godina. Naravno, da ne ćemo sve razvojne faze slikarstva Hrvata naći zastupljene na ovoj izložbi, ali ne zato, što one ovdje u istočnom dijelu Hrvatske nisu postojale, već zato, što muzej takovih slika ne posjeduje.

Izložbom su obuhvaćeni osim osječkih slikara (Hötzen-dorfa, Waldingera i drugih) također i oni umjetnici, koji su ovdje duže vremena živjeli, te ovdje svoja djela stvarali i tako pridonijeli ožvjljenju slikarske umjetnosti (Becić, Filakovac, Rački, Valić i drugi). Valja naglasiti, da izložbom nisu obuhva-

ćeni samo kvalitetni radovi, već i takovi, koji imaju kulturno-historijsku, dakle dokumentarnu vrijednost za ono doba, koje prikazuju.

Opravljanje za ovu temu leži i u tome, što je Osijek u 19. st. imao prvi od svih gradova u Hrvatskoj svoju crtačku i slikarsku školu, koja je neprekidno djelovala od 1801., do 1872., a kao učitelji radili su u njoj Antun Münzberger (1801. do 1827.), Franjo Konrad Hötzenndorf (1827. do 1841.) i Hugo Konrad Hötzenndorf (1841. do 1869.). Učenik Huga Konrada Hötzenndorfa i posljednji učitelj osječke »građanske crtačke škole« bio je A. Waldinger sedamdesetih godina prošloga stoljeća. O Hugu K. Hötzenndorfu i A. Waldingeru, koji su se izdigli svojim radovima nad razinu svojih suvremenika u Hrvatskoj, ima u našoj literaturi niz studija i prikaza (iz pera dra A. Schneidera: »Slavonski pejzažisti«, Zagreb, 1934.; dra J. Bösendorfera: »Počeci umjetnosti u Osijeku«, Osijek, 1935.; O. Schweitzera: »Građanska crtačka škola u Osijeku«, zatim studije o Hugu K. Hötzenndorfu i Adolfu Waldingeru, objavljene u prošlosti u Osijeku, te neki prikazi iz pera Ljube Babića i Mirka Račkoga).

Slikarstvo je poput svih grana umjetnosti uvjetovano ekonomskom, društvenom i kulturnom strukturom zemlje, u kojoj se razvija. One razvojne faze, koje vidimo u umjetnosti Evrope tokom XIX. stoljeća, a to su klasicizam, romantika, realizam i impresionizam, prodiru u Hrvatsku sa zakašnjenjem od 30 i više godina, jer je Hrvatska u to doba na periferiji evropskoga zbivanja, a sputana je svojim teškim ekonomsko-političkim prilikama unutar centralističke Austrije. Zbog toga, što je prema Zapadu uvijek bila u nekom zakašnjenju, barokna se umjetnost u Hrvatskoj produžila sve do 1830. godine, kada n. pr. u Francuskoj nastaju već prva realistična djela slikara od Barbizona. Likovna umjetnost u to doba stoji kod nas posve pod uticajem svjetovnog i duhovnog plemstva, koje je diktiralo smjer i ukus i bilo glavni naručilj umjetničkih djela.

Tek od 1830. godine dalje počinje i kod nas jačati građanska klasa. Ona se jača i množi bilo raspadanjem plemstva, bilo ulaženjem seljaštva. Ona zbog toga još nije bila homogena, pa su se stranci kod nas udomaćivali i prigodice pohrvaćivali.

Odrasloga i takvoga društva vidljiv je u portretima Pfalza, Giffingera, Mücke-a i Morettija. Taj građanski portret, karakterističan za cijeli biedermeierski period, nije toliko upravljen na tumačenje psiholoških osebina prikazanih lica, koliko na prikazivanje samosvijesti građana, udobnosti njihova življenja, na isticanje njihove ekonomske moći i blagostanja, koje se certava u odjeći, nakitu, frizuri i t. d. Uglavnom se može reći, da tada portret nadomješta fotografiju.

Oko šezdesetih godina prošloga stoljeća razvija se kod nas romanticizam, u doba, kad je on na Zapadu već davno svladan, a realizam i impresionizam već su uhvatili čvrst korijen. Premda je tada upravo bio slomljen austrijski imperijalizam, ipak u Hrvatskoj traje društveno polustanje i dalje: moć feudalne gospode još uvijek nije slomljena, građanska se klasa proširuje i jača, dok seljaštvo sve dublje pada u ovisnost, — sada ne samo feudalnih, već i buržoaskih eksploatatora. Takovoj vladajućoj klasi pogoduje umjetnost, koja se udaljuje od životne stvarnosti — romanticizam s razmahom mašte i temama iz prošlosti. Izraziti predstavnik toga smjera u Slavoniji je Hugo Konrad Hötzenndorf, pa je kao takav na ovoj izložbi najbolje okarakteriziran slikom »Ruševine Kolodvara«.

Usporedo s romanticizmom i uvjetovano istim pobudama, nastaje kod nas historijsko slikarstvo. Političke prilike u doba Nagodbe, koja je za Hrvate tako štetno formulirana, pogodovale su historiziranju. Depresija, koja je tim povodom obuhvatila građansku, nacionalno obojenu klasu, tražila je i našla izlaz u prošlosti, u sjaju i veličini historijskog mita. Tom traženju udovoljili su slikari Mücke, Moretti, Quiquerez, kasnije Iveković i drugi. Na ovoj izložbi nije radi pomanjkanja materijala to naše historijsko slikarstvo moglo biti prikazano.

Djelo Hötzenendorfovo nastavlja njegov učenik Adolf Waldinger. Ispočetka također romantik, on se pod uticajem bečke slikarske sredine (Waldmüller, Selleny, Schindler) postepeno priklanja realizmu, kako to pokazuje maleni, ali zaista odlični »Šumski pejzaž«, koji je bogat fino odmjerenim tonovima. Waldinger je jednako velik, ako ne još i veći, — kao grafičar. Njegova je isključiva domena rada intimni pejzaž, a unutar toga ističu se šumski predjeli, s kojima se katkada približava velikom holandskom pejzažisti Jakabu Ruysdaelu.

S Waldingerom (umro je 1904. g.) završava se jedno razdoblje hrvatske umjetnosti, koje je bilo uglavnom ograničeno na područje Osijeka, odnosno Slavonije, i koje je u gotovo cijelom 19. stoljeću pokazalo određeni kontinuitet i razvoj, tako da se ono s pravom može nazvati slavonskim slikarstvom. Poslije toga vremena ono gubi svoje specifične osobine i uklapa se sve više u likovna nastojanja u ostaloj Hrvatskoj.

Već u sedamdesetim godinama prošloga stoljeća počinje u Hrvatskoj djelovanje Izidora Kršnjavija, inicijatora Društva umjetnosti, Obrtne škole i Obrtnog muzeja u Zagrebu. Djelovao je i kao slikar i kao profesor umjetnosti na sveučilištu, a kao predstojnik prosvjetnog odjela on je glavni organizator likovne umjetnosti kod nas. Kao slikar istakao se Izidor Kršnjavi svojim mrtvim prirodama, od kojih i muzej jednu posjeduje. Kako je neko vrijeme živio u Osijeku i bio učenik Huga K. Hötzendorfa, osječka slikarska škola stoji preko njega u vezi s daljnjim razvojem umjetnosti kod nas, — ne toliko po njegovom slikarskom radu, koliko po njegovom presudnom organizatorskom djelovanju. Tek od devedesetih godina prošloga stoljeća javlja se kao rezultat njegovih nastojanja — domaći sinovi kao umjetnici i oni se ne povode uvijek ropski u slikarskom izrazu za postojećim strujama, već traže svoj vlastiti izraz, koji bi pokazao preko njih povezanost te umjetnosti sa zemljom, na kojoj je nikla. S tim nije rečeno, da su oni u tome bezuvjetno uspijevali; mnogi su od njih svejedno i dalje stajali pod uticajem bečke i Münchenske akademske umjetnosti.

Na prekretnici stoljeća rade u Osijeku kao profesori na gimnaziji slikari Dimitrije Marković i Dragan Melkus. Na njihovim se radovima odražava uticaj bečke, odnosno Münchenske škole. Poslije njih rade kroz mnogo godina kao profesori Guido Jenny, Iso Jung i drugi.

U prva dva-tri decenija ovoga stoljeća rade u Osijeku povremeno i slikari Bela Csikos-Sessia (rođen u Osijeku 1864. g.), Rudolf Valić, Vladimir Becić i Mirko Rački. Csikos-Sessia, Rački i Becić poznata su imena u sklopu hrvatskog slikarstva, ali je njihovo djelovanje u samom Osijeku nesumnjivo povoljno utjecalo na razvoj umjetničkog ukusa. Dok su Csikos-Sessia i Rački manje-više opterećeni literarnom tematikom »Hrvatske moderne«, Becić, jedan od trojice naših velikih talenata (Račić—Kraljević—Becić) nastoji da u prvome redu ostvari čiste likovne vrednote i otklanja se od Münchenskoga pariškom slikarstvu.

U okviru slikarskih težnji, koje su predstavljene spomenutim imenima, rade s manje-više posebnim ličnim naglascima i osječki slikari — Elza Rechnitz, Kornel Tomljenović, Josip Leović, Hella Reyman, Arthur Schiffer, Josip Zorman, Josip Zobundžija, Ivan Heil, Arpad Mesaroš, Sonja Kovačić, Jelica Iljić-Popović i drugi. Od njih su u svojim djelima po motivima ponajviše vezani uz Osijek i njegovu okolinu Zorman i Rechnitzova, a Leović naročito svojim tmurnim pejzažima jesenskih i zimskih sutona. Valja istaći talenat Kornela Tomljenovića, koji je nažalost rano umro, no koji je u nekoliko djela ostavio svjedočanstvo o snazi svoje nadarenosti.

Konačno treba istaknuti, da u Osijeku djeluje još izvjestan broj likovnih umjetnika, koji su po motivima svojih radova većom povezani s Osijekom, ali su pretežno grafičari ili im je glavno polje rada akvarel, tako da na ovoj izložbi nisu uopće mogli biti zastupani.

Vladimir Filakovac, koji je dugi niz godina djelovao u Osijeku, te ga s pravom možemo uključiti u ovaj krug osječkih sli-

kara, predstavlja sponu između postignuća starijih i nastojanja mlađih slikara. Na ovoj je izložbi reprezentiran u dvije svoje značajne faze: U fazi svojeg tonskog slikarstva, koje ga manje-više povezuje sa starijim osječkim slikarima, i u fazi svoje svijetle (impresionističke i postimpresionističke) palete, s kojom stupa već posve na teren suvremenih slikarskih težnji. Te suvremene slikarske težnje, ponajviše u svojoj formalnoj problematici, zastupaju u svojim djelima slikari Josip Zorman, Milan Tolić, Ante Žunić, Ivan Heil i drugi.

Osječko slikarstvo u prvoj polovini ovoga stoljeća ne pokazuje takovu organski zaokruženu cjelinu kao osječko slikarstvo u drugoj polovini prošlog stoljeća, niti ono tako potpuno odražava duh i ljude svojeg vremena. Pa ipak, i u toj heterogenosti ono je odraz svojega vremena, vremena unutarnje rastrganosti i naglašene subjektivnosti. I formalistička problematika likovnih djela tog perioda rezultat je tog subjektivizma i ctklona od životne stvarnosti u svijet intima pojedinih autora.

Stvarnost naših suvremenih dana nije u djelima osječkih najmlađih slikara još našla svoj značajniji izraz, premda ona sve više postaje predmetom njihova umjetničkog doživljavanja.

NEPOZNATI SLIKAR (djelovao u drugoj polovici XIX. st.)

1. Portret Carla Wallnera

PFALZ FRANJO (djelovao u drugoj polovici XIX. st.)

2. Dječja glavica
3. Portret osječkog građanina Zanetti-a

RÖMER (?) J. (djelovao u drugoj polovici XIX. st.)

4. Portret nepoznate starice

GIFFINGER FRANJO (djelovao u drugoj polovici XIX. st.)

5. Portret nepoznate građanke
6. Portret nepoznatoga građanina

HÖTZENDORF, HUGO CONRAD (1807. — 1869.)

7. Kolodvar, stari grad s barom
8. Krajolik u sutonu

MÜCKE FRANJO (1819.—1883.)

9. Portret Sofije grofice Schönborn-Eltz

WALDINGER ADOLF (1843.—1904.)

10. Mlin u šumi kraj potoka
11. Slavonska šuma
12. Slavonski krajolik poslije nevremena
13. Šumski krajolik
14. Talijanski pejzaž

MORETTI ĐURO (djelovao u drugoj polovici XIX. st.)

15. Portret Osječanina

16. Portret Osječanke

MARKOVIĆ DIMITRIJE (djelovao u drugoj polovici XIX. st.)

17. Portret grofa Teodora Pejačevića

KRŠNJAVI IZIDOR (1845.—1927.)

18. Portret Julija Pfeiffera

CSIKOS-SESSIA BELA (1864.—1931.)

19. Portret Mirka Herrmanna

20. Plase u Hrv. Primorju

MELKUS DRAGAN (1864.—1917.)

21. Krajolik s barom

JENNY GUIDO (djeluje u prvoj polovici XX. st.)

22. Gorski kraj

BECIĆ VLADIMIR (1886.—)

23. Orač

24. Ženski akt pred ogledalom

RAČKI MIRKO (1879.—)

25. Savica gorenska

VALIĆ RUDOLF (djeluje u prvoj polovici XX. st.)

26. Motiv s tržnice

SCHIFFER ARTHUR (djeluje u prvoj polovici XX. st.)

27. Žuto cvijeće u sobi

28. Pogled na Dubrovnik

REYMANN HELLA (1897.—)

29. Portret starice

FILAKOVAC VLADIMIR (1892.—)

30. Rukav stare Drave zimi

31. Mrtva šljuka

32. Ribari

33. Beogradska plaža

RECHNITZ ELZA (1879.—1947.)

34. Gornjogradske Podravlje, Osijek

ZORMAN JOSIP (1902.—)

35. Splavarska ulica, Osijek

36. Zimska luka zimi

LEOVIĆ JOSIP (1885.—)

37. Zaleđene ribarske barke u Vodaru kod Kiš-Darde

ŽUNIĆ ANTE (1914.—)

38. Pogled na zimsku luku u Osijeku

TOMLJENOVIC KORNEL (1900.—1930.)

39. Vrč s jabukama

40. Portret španjolske kraljice Lujze

41. Portret-studija

42. Studija muške glave s bijelim turbanom

MESAROŠ ARPAD (1904.—)

43. Stare vrbe kraj bare

TOLIĆ MILAN (1899.—)

44. Djevojka uz knjigu i cvijeće

45. Gornjogradska periferija, Osijek

HEIL IVAN (1906.—)

46. Stolarska radionica

47. Portret djevojke u modroj haljini

